

Titus Brandsma Instituut

Vol vertrouwen naar de toekomst

“Ik weiger te zeggen dat het religieuze leven straks helemaal voorbij is. We moeten verder kijken dan alleen Nederland.” Ondanks veranderende omstandigheden en afname van het aantal religieuzen in ons land, blijft Inigo Bocken, wetenschappelijk directeur van het Titus Brandsma Instituut optimistisch over de toekomst. In de serie Wetenschappelijke Instituten in Beeld, dit keer het Titus Brandsma Instituut.

“Het Titus Brandsma Instituut (TBI) bestond twee jaar geleden vijftig jaar,” steekt Bocken van wal. “Het is in 1968 opgericht door de Radboud Universiteit en de Nederlandse provincie van de geschoeide Karmelieten, ter ere van Titus Brandsma. Aanleiding was de collectie handschriften van Middeleeuwse teksten op het gebied van de vroomheid, aangelegd door Titus Brandsma zelf die de moeite van het onderzoeken waard waren.

Het is van meet af aan een onafhankelijke stichting geweest. Doel was en is nog altijd onderzoek naar mystiek en spiritualiteit en daarnaast vormingswerk in kerk en samenleving. In eerste instantie was het onderzoek erg gericht op Theresa van Avila en Johannes van het Kruis,

twee bekende mystici die belangrijk zijn voor de Karmelitaanse traditie. Later is daar ook de Moderne Devotie bij gekomen en nog later is het onderzoeksveld verder verbreed. Kees Waaijman o.carm, de tweede directeur van het instituut heeft daar een grote bijdrage aan geleverd. Hij heeft altijd gezocht naar verbreding en heeft verder gekeken dan de traditie van karmelitaanse spiritualiteit.”

Naast onderzoek is vormingswerk een belangrijke pijler. Dit past ook in de traditie van Titus Brandsma; naast zijn functie als hoogleraar op de universiteit, gaf hij ook inleidingen in het hele land voor andere geïnteresseerden. Ook nu verzorgt het TBI veel cursussen en retraites. Bekend zijn onder andere de Nacht van de Mystiek en de Studieweek

Mystiek, twee activiteiten die normaal gesproken op een grote belangstelling mogen rekenen. Vanwege de coronamaatregelen kon de geplande studieweek over Thomas Merton dit jaar niet doorgaan; deze is verplaatst naar volgend jaar. Als alternatief werd een zeer succesvolle online collegereeks gegeven over Titus Brandsma.

Spiritualiteit van het religieuze leven

Vanaf de oprichting heeft het Titus Brandsma Instituut bijzondere aandacht voor de spiritualiteit van het religieuze leven. In de onderzoeklijn Spiritualiteit en Religieus Leven wordt dit onderzoek voort gezet. Het gaat daarbij niet alleen om de geschiedenis van het religieus leven, maar ook de hedendaags geleefde vormen van religieus leven; de spiritualiteit van erkende religieuzen en van geïnspireerde leken. De spiritualiteit van ordes en congregaties is daarbij een belangrijk thema.

Bocken: “Zo zijn we nog niet zo lang geleden met de zusters Franciscanessen van Dongen op zoek gegaan naar waar hun roeping nu ligt. Ook oudere religieuzen hebben immers een roeping, al wordt dat anders ingevuld dan aan het begin van hun intreden. De vrouwelijke religieuzen zijn altijd belangrijk geweest voor het TBI en nog. Met veel van hen hebben we samengewerkt. Zuster Laetitia Aernink jmj heeft lang voor ons gewerkt. We hebben veel steun van deze congregaties gehad. Veel

Inigo Bocken spreekt tijdens de Titus Brandsma Lezing 2019 | Roy Lazet

congregaties van actieve vrouwelijke religieuzen bevinden zich nu in een andere levensfase, maar hun spiritualiteit wordt doorgegeven, gaat over naar een lekenspiritualiteit.”

Vorming voor scholen

Het TBI werkt ook met andere organisaties. “Nu het aantal religieuzen minder wordt zoeken we naar andere plekken waar vorming op het gebied van spiritualiteit belangrijk is. Een voorbeeld is de stichting Carmelcollege, waar de verschillende Carmelscholen onder vallen. Ooit zijn deze scholen opgericht door de karmelieten maar nu staan ze daar volledig los van. Toch wil deze stichting, waar in totaal zo’n 40.000 leerlingen les krijgen, met de medewerkers op zoek naar wat maakt dat zij een carmelschool zijn. ‘Wat betekent dat nu, hoe kunnen we iets van die spiritualiteit van de karmelieten vormgeven op onze scholen?’ Binnenkort komt er een brochure uit voor alle medewerkers waarin dat staat beschreven. We gaan een

duurzame samenwerking aan met deze stichting.”

Dat scholen een belangrijke doelgroep zijn, blijkt ook uit de samenwerking met Verus, de koepel voor katholieke en christelijke scholen. Vanuit Verus is er een onderzoeksplaats bij het Titus Brandsma Instituut. Daarnaast verzorgt het TBI collegereeksen voor de opleiding geestelijke begeleiding aan de protestantse theologische universiteit van Amsterdam.

Relatie met de Radbouduniversiteit

Zoals de relatie met de karmelieten van belang is, zo geldt dat ook voor de Radbouduniversiteit. Het TBI is een onafhankelijke stichting met een eigen bestuur. Een deel van dit bestuur – vier van de zeven leden – wordt benoemd door de Karmel en de overige drie door de universiteit. Er wordt samengewerkt met diverse faculteiten, er zijn voornamelijk raakvlakken met filosofie, theologie en religiewetenschappen maar ook

met letteren. Veel medewerkers van het TBI zijn ook werkzaam voor de universiteit. De band met de Radbouduniversiteit is belangrijk om de academisch kwaliteit te waarborgen. Omgekeerd heeft de universiteit ook belangen bij het TBI.

Het wegnemen van het predicaat ‘katholiek’ van de universiteit door de bisschoppenconferentie heeft geen formele gevolgen voor het TBI, omdat het een onafhankelijk instituut is. Wat in de praktijk de gevolgen zijn, moet nog blijken. Bocken betreurt het conflict tussen de universiteit en de bisschoppen. “Het was wellicht niet nodig geweest. Als TBI staan we er echter verder van af. Ook wij zijn katholiek maar wij zijn meer verbonden met de ordes en congregaties. Dat is onze bloedgroep.”

In vergelijking met andere wetenschappelijke instituten die vanuit de religieuzen zijn opgericht en lid waren van de voormalige WOI (Werkgroep Overleg Instituten) van de KNR, is het TBI groot. “We

Enkele zusters bij de presentatie van een boek over Moderne Devotie | Foto: Joop van Putten

hebben zo'n twintig medewerkers," vertelt Bocken, "en daarnaast zijn er diverse onderzoekers die geassocieerd zijn met het TBI. Hun onderzoek sluit nauw aan bij onze onderzoeksdomeinen."

Van oudsher heeft de Karmel leden beschikbaar gesteld aan het TBI. "Lange tijd waren dat vijf karmelieten die vrijgesteld waren om onderzoek te doen en te werken voor het TBI. De laatste jaren zijn dat er minder. Er zijn immers minder karmelieten." Toch ziet de wetenschappelijk directeur het niet somber in. "We kijken nu ook verder dan de Nederlandse provincie. Sinds vorig jaar is een van de Indonesische karmelieten, Edison Tinambunan, voor drie maanden per jaar in ons land om onderzoek te doen bij het TBI. De rest van het jaar is hij werkzaam aan de universiteit van Malang. Ook zijn er goede banden met de karmelieten in Manila. Kees Waaijman speelde een belangrijke rol in deze internationalisering van het instituut, hij heeft het altijd belangrijk gevonden

verder te kijken dan ons eigen land. In de wereld van de karmelieten staat het TBI als onderzoeksinstituut ook hoog aangeschreven.

Voor de onderzoekspoot van het TBI is internationalisering naar de toekomst toe van groot belang. Waar we wel voor moeten waken is dat we ook aandacht blijven houden voor de vorming. Die balans moet er blijven."

Samenwerking

"Naast samenwerking met buitenlandse karmelieten, kijken we ook naar andere religieuze instituten in Nederland. Thomas Quartier, benedictijn is voor een aantal uren werkzaam op het TBI. Zelf heb ik veel banden met de jezuïeten en affiniteit met de ignatiaanse spiritualiteit. Dit leidt ook tot samenwerking in bepaalde projecten."

In de toekomst zal het TBI wellicht enigszins moeten afslanken. "Als er medewerkers vertrekken worden ze niet automatisch meer vervangen. We moeten toe naar een meer

flexibele organisatie en zoeken naar nieuwe internationale netwerken. Daarbij moeten we andere instituten niet als concurrenten zien maar kijken hoe we meer kunnen samenwerken. Dat geldt voor de instituten hier in Nederland zoals het Franciscaans Studiecentrum en andere voormalige WOI-leden maar ook internationaal. Daarom moeten we ook niet te log zijn, maar juist beweeglijk. Kijken waar de mogelijkheden liggen en kansen zoeken. Dat gaat niet door alles te institutionaliseren. Samenwerking moet een organisch proces zijn. Als TBI hebben we de taak te zorgen dat ons werk niet afloopt. De spiritualiteit van de religieuzen en hun inspiratie willen we blijven doorgeven."

Tot slot: "We zijn de religieuze instituten zeer erkentelijk voor hun steun in al die jaren. Hun werk en spiritualiteit zijn onze grote drijfveer en dat mag niet verloren gaan."

ERICA OP 'T HOOG

Het Titus Brandsma Instituut wordt financieel ondersteund door de gezamenlijke religieuzen door een bijdrage vanuit KNR-PIN.

Gert-Jan Segers spreekt de Titus Brandsmalezing 2019 uit | Roy Lazet